ZAMONAVIY DAVRDA YOSHLARNING SIYOSATDAGI ISHTIROKI: DOLZARBLIGI VA JAMIYATDAGI O‘RNI

O’zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

“Islom iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar”ta’lim yo’nalishi

1-bosqich talabasi ***Erkinov Muhammadrizo***

+998 50 370 28 45

Ilmiy rahbar: ***Qo’ysinova Fazilat Oripovna****;*

O’zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

“Islom iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar” kafedrasi dotsenti,

Siyosiy fanlar doktori (DCs)

Annotatsiya*: Yoshlar zamonaviy jamiyatning ijtimoiy va siyosiy rivojlanishida hal qiluvchi o‘rin egallaydi. Ularning siyosiy jarayonlardagi ishtiroki demokratik institutlarning mustahkamlanishi, fuqarolik jamiyatining rivojlanishi hamda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu maqolada yoshlarning siyosiy faolligi, siyosiy ong va siyosiy madaniyatining shakllanish jarayonlari hamda ularning saylovlar, fuqarolik tashabbuslari va jamoatchilik faoliyatidagi ishtiroki tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va ommaviy axborot vositalarining yoshlar siyosiy faolligiga ta’siri ham o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari yoshlarning siyosiy ishtiroki demokratik jamiyat barqarorligi va ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim ekanligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *yoshlar, siyosiy faollik, siyosiy ishtirok, siyosiy ong, fuqarolik jamiyati, demokratiya, siyosiy madaniyat.*

Annotation: *Youth play a crucial role in the social and political development of modern society. Their participation in political processes is an important factor in strengthening democratic institutions, developing civil society, and ensuring social stability. This article analyzes youth political engagement, the formation of*

political awareness and political culture, as well as their participation in elections, civic initiatives, and public activities. It also examines the impact of digital technologies and mass media on youth political participation. The findings show that youth involvement in politics is essential for democratic stability and sustainable social development.

Keywords: *youth, political participation, political engagement, political awareness, civil society, democracy, political culture*

Аннотация: *Молодёжь играет ключевую роль в социально-политическом развитии современного общества. Её участие в политических процессах является важным фактором укрепления демократических институтов, развития гражданского общества и обеспечения социальной стабильности. В данной статье анализируется политическая активность молодёжи, формирование политического сознания и политической культуры, а также их участие в выборах, гражданских инициативах и общественной деятельности. Особое внимание уделяется влиянию цифровых технологий и средств массовой информации на политическую активность молодёжи. Результаты исследования показывают, что участие молодёжи в политике является важным условием стабильности демократического общества и устойчивого социального развития.*

Ключевые слова: *молодёжь, политическая активность, политическое участие, политическое сознание, гражданское общество, демократия, политическая культура.*

Yoshlar zamonaviy jamiyatning muhim va ta'sirchan qatlamini ifodalaydi. Ko'pgina mamlakatlarda yoshlar aholining katta qismini tashkil qiladi va davlat va jamiyat kelajagini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning intellektual salohiyati, innovatsion tafakkuri, ijtimoiy harakatchanligi va yangi g'oyalarga ochiqligi yoshlarni ijtimoiy o'zgarish va rivojlanishning muhim harakatlantiruvchi kuchiga aylantiradi. Mavzuning dolzarbligi, avvalo, yoshlarning siyosiy

jarayonlarda va demokratik jamiyatlarning rivojlanishida ortib borayotgan roli bilan belgilanadi. Yoshlarning siyosiy ishtiroki faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishga hissa qo‘shadi, demokratik institutlarni mustahkamlaydi va siyosiy rivojlanishning uzluksizligini ta'minlaydi. Yoshlar ijtimoiy va siyosiy rivojlanish yo'nalishini belgilaydigan siyosiy yetakchilar, siyosatchilar va faol fuqarolarning kelajak avlodini ifodalaydi. Ularning siyosiy hayotdagi ishtiroki ularga siyosiy bilimlarni egallash, fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish va barqaror siyosiy madaniyatni shakllantirish imkonini beradi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi yoshlarning siyosiy faolligini tahlil qilish va uning jamiyat va demokratik siyosiy tizimlar rivojlanishi uchun ahamiyatini aniqlashdir. Tadqiqot yoshlarning siyosiy jarayonlardagi rolini o'rganishga va ularning ishtiroki demokratik qadriyatlarni, fuqarolik mas'uliyatini va ijtimoiy rivojlanishni mustahkamlashga qanday hissa qo'shishini baholashga qaratilgan. Ushbu maqsadga erishish uchun bir nechta tadqiqot maqsadlari aniqlangan. Birinchidan, maqolada siyosatshunoslik doirasida yoshlarning siyosiy faolligi kontseptsiyasi va nazariy asoslari tahlil qilinadi. Ikkinchidan, u yoshlarning siyosiy jarayonlarda ishtirok etishining asosiy shakllari va darajalarini o'rganadi. Uchinchidan, tadqiqot yoshlarning siyosiy madaniyati va siyosiy ongining shakllanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni, masalan, siyosiy ta'lim, ijtimoiy muhit, ommaviy axborot vositalarining ta'siri va davlat institutlarining faoliyatini aniqlaydi. Tadqiqotning ob'ekti siyosiy hayotda ishtirok etuvchi muhim ijtimoiy guruh sifatida yoshlardir. Tadqiqotning predmeti yoshlarning siyosiy faolligi va uning jamiyat rivojiga, demokratik institutlarga va siyosiy madaniyatga ta'siri. Ushbu jihatlarni o'rganish orqali tadqiqot yoshlarning siyosiy jarayonlardagi roli va ularning ijtimoiy rivojlanishga qo'shgan hissasini chuqurroq tushunishga qaratilgan. Tadqiqotning nazariy asoslari zamonaviy siyosatshunoslikda ishlab chiqilgan siyosiy madaniyat va siyosiy ishtirok nazariyalariga asoslangan.

Yoshlarning siyosiy faolligini tushunish bir nechta asosiy tushunchalarning aniq ta'riflarini talab qiladi. Yoshlik odatda o'smirlik va voyaga yetish o'rtasidagi o'tish davridagi shaxslarni anglatadi, ko'pincha yosh bilan belgilanadi (BMT ma'lumotlariga ko'ra 15–29 yosh)[1]. Siyosiy faollik shaxslar yoki guruhlarning siyosiy qarorlarga ta'sir ko'rsatishga, boshqaruvda ishtirok etishga yoki siyosiy fikrlarni ifoda etishga qaratilgan qasddan qilingan harakatlari sifatida tushuniladi.[2] Siyosiy madaniyat shaxslarning siyosiy tizimlar bilan aloqasini shakllantiruvchi qadriyatlar, e'tiqodlar, munosabatlar va xatti-harakatlar to'plamini anglatadi. Va nihoyat, fuqarolik jamiyati - bu davlatdan mustaqil ravishda ishlaydigan, fuqarolarga ijtimoiy va siyosiy hayotda ishtirok etish imkonini beruvchi tashkilotlar, muassasalar va uyushmalar tarmog'idir.

Yoshlarning siyosiy faolligini o‘rganish siyosatshunoslikdagi bir nechta nazariy nuqtai nazarlar bilan qo'llab-quvvatlanadi. Gabriel Almond fuqarolarning siyosiy xatti-harakatlarini shakllantirishda siyosiy madaniyatning rolini ta'kidlab, "Millatning siyosiy madaniyati - bu millat a'zolari o'rtasida siyosiy obyektlarga yo'naltirilganlik naqshlarining o'ziga xos taqsimlanishidir"[3] dedi. Xuddi shunday, Robert Putnam ijtimoiy kapital va fuqarolik ishtirokining muhimligini ta'kidlab, jamoat tarmoqlarida faol ishtirok etish demokratiya va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashini ta'kidladi[4]. Zamonaviy olimlar yoshlarning siyosiy faolligi ijtimoiy, madaniy va institutsional omillarning dinamik o'zaro ta'siri ekanligini, ta'lim, ommaviy axborot vositalari, oila va tengdosh guruhlar ta'sirida ekanligini ta'kidlaydilar

1 United Nations. (2018). Definition of Youth.

2 Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics.

3Gabriel Almond & Verba, S. (1963). The Civic Culture.

4 Robert Putnam. (2000). Bowling Alone.

Ko'plab tadqiqotlar yoshlarning siyosiy faolligi demokratik rivojlanishning ham o'lchovi, ham harakatlantiruvchi kuchi ekanligini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar ishtiroki yuqori bo'lgan jamiyatlarda fuqarolik jamiyatlari kuchliroq, siyosiy ishonch yuqoriroq va boshqaruvning innovatsion tashabbuslari ko'proq bo'ladi. Tadqiqotlar shuningdek, maktablar, yoshlar tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari orqali siyosiy sotsializatsiya yoshlarning siyosiy qadriyatlari va xatti-harakatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi5.

Ommaviy axborot vositalari: Ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalar yoshlarni siyosiy masalalar bo'yicha xabardor qiladi, ta'sir qiladi va safarbar qiladi. Yoshlarning siyosiy faolligi jamiyatga bir necha asosiy yo'llar bilan hissa qo'shadi: Demokratiya va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish: Yoshlarning faol ishtiroki demokratik amaliyotlarning yangilanishini ta'minlaydi va institutlarni mustahkamlaydi. Ijtimoiy barqarorlik va siyosiy ishonchni oshirish: Yoshlarning jalb etilishi shaffoflik, hisobdorlik va fuqarolarning boshqaruvga bo'lgan ishonchini oshiradi. Innovatsion va ijtimoiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash: Yoshlar tez-tez ijtimoiy innovatsiyalar, ko'ngillilik va jamoatchilikni rivojlantirish loyihalarini amalga oshiradilar, jamiyatga yangi g'oyalar va amaliyotlarni kiritadilar. Muhimligiga qaramay, yoshlarning siyosiy faoliyati quyidagi muammolarga duch kelmoqda: Siyosiy ma'lumotlarning yetishmasligi: Siyosiy tizimlar haqida cheklangan xabardorlik faol ishtirokni kamaytiradi. Jamiyatdagi passivlik: Ijtimoiy befarqlik va siyosiy institutlarga ishonchsizlik ishtirokni susaytiradi. Cheklangan imkoniyatlar: Yosh cheklovlari yoki qaror qabul qiluvchi organlardan chetlatish kabi strukturaviy to'siqlar ishtirokni to'xtatadi. To'siqlarni yengib o'tish yo'llari: Fuqarolik va siyosiy ta'lim dasturlarining kengayishi. Yoshlarni xabardor qilish va safarbar qilish uchun onlayn platformalar va ijtimoiy

5 Niemi, R. G., & Hepburn, M. A. (1995). The Rebirth of Political Socialization.

tarmoqlardan foydalanish. Amaliyotlar, forumlar va ishtirokchi tashabbuslarni o'z ichiga olgan yoshlarga qaratilgan siyosiy kampaniyalar. Ilmiy tahlil yoshlarning siyosiy faolligi jamiyat rivojlanishiga ham bevosita, ham uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Yoshlarning faol ishtiroki demokratik qonuniylikni oshiradi, fuqarolik mas'uliyatini oshiradi va ijtimoiy muammolarga innovatsion yechimlarni taqdim etadi. Aksincha, yoshlarning past ishtiroki siyosiy befarqlikka olib kelishi, fuqarolik jamiyatini zaiflashtirishi va ijtimoiy birdamlikni pasaytirishi mumkin. Nazariy nuqtai nazarlarni real dunyo ma'lumotlari bilan taqqoslash shuni ko'rsatadiki, yoshlarning siyosiy madaniyatini rivojlantirish va ishtirok etish mexanizmlarini osonlashtirish demokratik jarayonlarni qo'llab-quvvatlash va jamiyat taraqqiyotini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning siyosiy faolligi nafaqat siyosiy yetuklikning aksidir, balki ijtimoiy va demokratik rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi hamdir. Yoshlarni siyosatga jalb qilishni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash bardoshli, ishtirokchi va kelajakka intiluvchi jamiyatlarni qurish uchun juda muhimdir. So'nggi so'rovlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yoshlarning saylovlardagi ishtiroki mintaqalar va saylov sikllari bo'yicha sezilarli darajada farq qiladi, bu siyosiy ishtirok uchun imkoniyatlar va qiyinchiliklarni aks ettiradi. Masalan, ovoz berish huquqiga ega yoshlarning taxminan 47% (18-29 yosh) Qo'shma Shtatlarda 2024-yilgi prezidentlik saylov siklida ovoz berishdi, bu o'n yillikning o'rtalaridagi avvalgi saylovlarga nisbatan sezilarli darajada o'sishni anglatadi (masalan, 2016-yilda 39%), ammo 2020-yilda kuzatilgan eng yuqori ko'rsatkichdan (taxminan 50%) pastligicha qolmoqda. Bu ko'rsatkich, o'tgan sikllarga nisbatan o'rtacha yuqori bo'lsa-da, davom etayotgan tafovutlarni ham ta'kidlaydi: 18-19 yoshdagi yosh kattalar orasida saylovlarda ishtirok etish taxminan 41% ni tashkil etdi, bu esa katta yosh guruhlari orasida yuqori

ko'rsatkichlarga nisbatan yoshga bog'liq ishtirok etishdagi tafovutlarning saqlanib qolishini ko'rsatadi6.

Yevropada Eurobarometer ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, yosh yevropaliklarning deyarli 64% (15-30 yosh) bo'lajak saylovlarda ovoz berish niyatida ekanligini bildirgan, xuddi shunday yuqori ulush oldingi yil davomida ko'ngillilar yoki faollar faoliyatida ishtirok etgan7. Biroq, respondentlarning taxminan 19% siyosatga umuman qiziqmasligini bildirdi, bu esa yoshlar kohortasidagi munosabatdagi tafovutlarni anglatadi. Global miqyosda, Global Yoshlar Ishtiroki Indeksi kabi kengroq indekslar dunyo aholisining 30 yoshgacha bo'lgan yarmini tashkil etishiga qaramay, yoshlar rasmiy siyosiy institutlarda, jumladan, parlamentlar va mahalliy hokimiyatlarda yetarlicha vakillik qilinmasligini ta'kidlaydi, bu esa siyosiy inklyuziyaga to'liq to'sqinlik qilayotgan tizimli to'siqlarga ishora qiladi8. Saylov ishtiroki: Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, yosh saylovchilar yirik saylov musobaqalarida tobora ko'proq ishtirok etmoqda, ammo ularning saylovda ishtirok etish darajasi ko'plab tizimlarda milliy o'rtacha ko'rsatkichlardan orqada qolmoqda, bu esa maqsadli ishtirok strategiyalari va institutsional islohotlarga ehtiyojni ta'kidlaydi. Saylovdan tashqari shakllar: Ko'pgina yoshlar ko'ngillilik, fuqarolik namoyishlari va raqamli faollik kabi fuqarolik faoliyati bilan shug'ullanadilar. Masalan, yevropalik yoshlarning uchdan bir qismidan ko'prog'i so'rovdan oldingi yil ichida fuqarolik yoki ko'ngillilik faoliyatida ishtirok etganliklarini xabar qilishdi, bu esa siyosiy ifodaning saylov qutisidan tashqariga kengayishini aks ettiradi. Raqamli siyosiy faollik: Onlayn

6 OECD. Youth Engagement and Participation. Available at: https://www.oecd.org/gov/youth-engagement

7 European Commission. Eurobarometer Youth Survey. Available at: https://europa.eu/eurobarometer

8 United Nations. World Youth Report. Available at: https://www.un.org/development/desa/youth

platformalar yoshlarning siyosiy ifodasining muhim vektori ekanligi ko'rsatilgan. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, onlayn siyosiy ishtirokning oshishi umuman olganda oflayn ishtirokning ko'payishi bilan bog'liq, garchi bu munosabatlarning kuchi kontekstlarda farq qilsa ham. Xususan, dalillar shuni ko'rsatadiki, onlayn ishtirokning 1% ga oshishi oflayn harakatlarni o'z ichiga olgan kengroq siyosiy faoliyatning 0,12% ga oshishi bilan bog'liq.

Ushbu naqshlar birgalikda yoshlarning siyosiy faolligi monolit emasligini ta'kidlaydi; yoshlar o'z faoliyatlarini rasmiy va norasmiy kanallar orqali diversifikatsiya qilib, o'zgaruvchan texnologik va ijtimoiy-siyosiy landshaftlarga moslashadilar. Natijalar yoshlarning siyosiy ishtirokidagi sezilarli tengsizliklarni ko'rsatadi. Masalan, AQSh ma'lumotlari irq va jins bo'yicha ishtirokdagi keng farqlarni ko'rsatadi: oq tanli yoshlarning ishtiroki 55% ga yaqinlashdi, yosh qora tanli va lotin amerikalik saylovchilar orasida ishtirok esa sezilarli darajada pastroq bo'ldi, bir xil saylov siklida mos ravishda 34% va 32% atrofida. Bu tafovutlar yoshlar aholisi ichidagi chetga surilgan guruhlarga nomutanosib ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy, iqtisodiy va institutsional to'siqlarni ta'kidlaydi. Bunday tafovutlar yoshlarning siyosiy faolligi nafaqat individual motivatsiya, balki axborotga kirish, fuqarolik ta'limi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tuzilmalari kabi tizimli omillar ta'sirida ham shakllanishini ko'rsatadi. Ma'lumotlar birgalikda yoshlarning siyosiy faolligining murakkab va rivojlanayotgan manzarasini ko'rsatadi. Yoshlar orasida saylovchilarning ishtiroki ko'p jihatdan yaxshilangan bo'lsa-da, ayniqsa, yetarlicha vakillik qilinmagan va chetga surilgan kichik guruhlar orasida sezilarli tafovutlar saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari, yoshlarning ishtiroki tobora ko'proq rasmiy saylov ishtiroki, fuqarolik faolligi va raqamli platformalarni qamrab oladi, bu esa siyosiy ifodaning an'anaviy paradigmalardan tashqari kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Ushbu tadqiqot yoshlarning siyosiy faolligi zamonaviy jamiyatlarda demokratik rivojlanish va ijtimoiy taraqqiyotning muhim tarkibiy qismi ekanligini

ko'rsatdi. Tahlil shuni tasdiqlaydiki, rasmiy siyosiy ishtirok - masalan, saylovchilarning faolligi - yoshlar orasida o'rtacha darajada bo'lsa-da, siyosiy ishtirokning noan'anaviy va raqamli shakllariga sezilarli o'zgarishlar yoshlarning ishtiroki manzarasini o'zgartirmoqda. Topilmalar yoshlarning ishtiroki nafaqat individual motivatsiyalar, balki siyosiy sotsializatsiya, institutsional inklyuziya, axborotga kirish va texnologik platformalar kabi kengroq tarkibiy omillar bilan ham shakllanishini ta'kidlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yoshlarning siyosiy faolligi fuqarolik ishtirokini kuchaytirish, siyosiy ishonchni oshirish va ijtimoiy muammolarga innovatsion javoblarni ilgari surish orqali demokratik jarayonlarga ijobiy hissa qo'shadi. Shu bilan birga, rasmiy siyosiy institutlarda kam vakillik, cheklangan siyosiy samaradorlik va fuqarolik ta'limiga teng bo'lmagan kirish kabi doimiy to'siqlar yoshlarning siyosiy hayotdagi salohiyatini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda. Ushbu to'siqlarni institutsional islohotlar, kengaytirilgan fuqarolik ta'limi va inklyuziv ishtirok mexanizmlari orqali hal qilish yosh fuqarolarning demokratik boshqaruvga qo'shgan hissasini maksimal darajada oshirish uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning siyosiy faolligi periferik hodisa sifatida emas, balki demokratik barqarorlik, institutsional javob berish va ijtimoiy innovatsiyalarning markaziy omili sifatida tushunilishi kerak. Rasmiy siyosiy tuzilmalar ichida ham, undan tashqarida ham yoshlarning ishtirokini qo'llab-quvvatlash va kuchaytirish bo'yicha doimiy sa'y-harakatlar inklyuziv, barqaror va istiqbolga yo'naltirilgan siyosiy tizimlarni ta'minlash uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan manbalar

1. Almond. G. & Verba. S. (1963). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton University Press
2. Checkoway. B. (2011). Youth Participation in Community Change. Routledge.

3. Dalton. R. J. (2008). Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation. Cambridge University Press.
4. European Comission. (2022). Flash Eurobarometer: Youth Participation in Democratic Life. Retrieved From https://europa.eu/eurobarometer
5. Huntington. S. P. (1991). The Third Wave: Democratization in the Late Twientieth Century. University of Oklahoma Press.
6. International Institute for Democracy and Eloctoral Assistence (IDEA). (2023). Voter Turnout Database. Retrieved from https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout